

ΑΝΑΓΡΑΦΗ ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΗ
ΤΩΝ ΑΠΟ ΧΡΙΣΤΟΥ ΑΡΧΙΕΡΑΤΕΥΣΑΝΤΩΝ
ΕΝ ΤΗ ΝΗΣΩ ΑΝΔΡΩ.

ΑΠΟ ΖΩΓ'ΛΟΥ (362) ΜΕΧΡΙ ΜΗΤΡΟΦΑΝΟΥΣ (†1889)
ΚΑΙ ΕΙΔΗΣΕΙΣ ΙΣΤΟΡΙΚΑΙ ΠΕΡΙ ΑΥΤΩΝ*

ΛΔ'

ΜΗΤΡΟΦΑΝΗΣ ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΗΣ
(1856 Ιουνίου 26—1889 Μαρτίου 18)

Ὁ Ἄνδρου καὶ Κέας Μητροφάνης, γεννηθεὶς εἰς Χαλκιάνικα τῆς Ἀκράτας ἐν ἔτει 1804, κατὰ κόσμον ὠνομάζετο Χαράλαμπος ¹. Ὁ πατὴρ του ἐλέγετο Νικόλαος, καὶ ἦν πρεσβύτερος καὶ οἰκονόμος, εὐσεβὴς καὶ ἐνάρετος λευίτης.

Μετὰ τὸ πέρασ ἐν ἔτει 1845 τῶν ἐν τῷ Ἑθνικῷ Πανεπιστημίῳ ἐν τε τῇ Θεολογίᾳ καὶ Φιλολογίᾳ σπουδῶν του, καθ' ἃς ὁ ἀοίδιμος Μητροφάνης, ὡς ἐπιστοποῖει ὁ πρῦτανις Νεόφυτος Βάμβας, ἐπεδείξατο «οὐ μόνον σπουδὴν πρὸς τὰ μαθήματα τὴν προσήκουσαν, ἀλλὰ καὶ τὸν τρόπον κόσμιον καὶ ἐπεικῆ, καὶ τὰ ἡθῆ χρηστὸν καὶ τοῖς καιμένοις νόμοις ἄει πειθόμενον», προσεκλήθη εἰς Κρήτην, ἔνθα ἐπὶ ἰκανὰ ἔτη ἐδίδαξεν ὡς καθηγητῆς. Ἐπιστρέψας εἰς τὸ ἐλεύθερον βασιλεῖον διωρίσθη καθηγητῆς εἰς Ἀργοστόλιον τῆς Κεφαλληνίας καὶ εἶτα διευθυντῆς τῆς Πετριτσείου Σχολῆς ἐν Ληξουρίῳ. Ἐνῶ δὲ διέτελει ἔτι φοιτητῆς ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ, ἱερομόναχος ὢν, ὁ ἀείμνηστος

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου τεύχους, σελ. 224.

1. Ἡ ἐκλογή τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ ὀνόματος τῶν εἰς τὴν μοναδικὴν πολιτείαν ἀφιερουμένων ἑαυτοὺς εἶνε ὅλως προαιρετικῆ, οὐδόλως δὲ ὑποχρεοῦνται οὗτοι παρ' οἰουδήποτε ἐκκλησιαστικοῦ κανόνος ἐν τῇ μεταλλαγῇ τοῦ ὀνόματός των νὰ ἐκλέξωσι τοιοῦτον φέρον τὸ ἀρχικὸν γράμμα τοῦ πρώην κοσμικοῦ ὀνόματος αὐτῶν. Ἐν ἄλλοις λόγοις ἢ τήρησις τοῦ ἀρχικοῦ γράμματος ἐν τῇ μεταλλαγῇ τοῦ ὀνόματος εἶνε μὲν συνηθεστάτη, κατὰ παλαιὸν ἐκκλησιαστικὸν ἔθος, οὐχὶ ὁμως ἀπαραίτητος καὶ καταναγκαστικῆ. Ὡς παραδείγματα ἔστωσαν ἡμῖν πλὴν τοῦ Ἄνδρου καὶ Κέας Μητροφάνους καὶ τάδε: Ὁ πρῶτινων ἐτῶν πατριάρχης Ἀντιοχείας Γεράσιμος κατὰ κόσμον ὠνομάζετο Κωνσταντῖνος, ὁ ἀρχιεπίσκοπος Σεβαστείας Λάζαρος ἐλέγετο πρότερον Κύριλλος, ὁ μητροπολίτης Βηθλεὲμ Ἀνθιμος πρότερον ὠνομάζετο Σταῦρος κ. α. π.

βασιλεὺς Ὁθων ἀπένευμεν εἰς αὐτὸν τῇ 24 δεκεμβρίου 1843 τὸ ἀργυροῦν ἐθνόσημον δι' ἀνταμοιβὴν τῶν κατὰ τὸν ὑπὲρ ἀνεξαρτησίας ἱερὸν ἀγῶνα ἐκδουλεύσεών του.

Τῇ 24 δεκεμβρίου 1852 διορίσθη ἱεροκῆρυξ Ἀθηνῶν καὶ καθηγητὴς ἐν τε τῷ Ἀρσακείῳ καὶ τῷ Παρθεναγωγείῳ Χίλλ. Εἰς πάσας τὰς ὑπηρεσίας ταύτας διεκρίθη ἐξόχως, διότι ὁ Μητροφάνης ἦτο λόγιος ἀνὴρ, πολυμαθὴς, εὐφυής, χαριτολογόγος καὶ ὁμιλητικὸς, συννεῶν μετὰ τῶν προσόντων τούτων αὐστηρὰν ἀξιοπρέπειαν καὶ ἦθος σεμνὸν καὶ ἐπιβάλλον ¹.

Ἱεροκῆρυξ Ἀθηνῶν διετέλεσεν ὁ Μητροφάνης ἐπὶ τριετίαν δόκλῃρον μέχρι τῆς ἐν ἔτει 1855 χειροτονίας του ὡς ἐπισκόπου. Ἡ δοῶσις δ' αὐτοῦ ὡς ἱεροκῆρυκος τῆς πρωτευσούσης, ζώντων ἔτι τῶν φωστήρων τῆς ἑλληνικῆς ἐκκλησίας Κωνσταντίνου Οἰκονόμου τοῦ ἐξ Οἰκονόμων καὶ Θεοκλήτου τοῦ Φαρμακίδου, ὑπῆρξεν ὑπερόχως λαμπρὰ δυνάμεθα δὲ πεποιθότως νὰ εἰπώμεν, ὅτι οὐδεὶς τῶν διαδόχων του ἀνῆλθεν εἰς τὴν περιωπὴν καὶ τὸ κύρος τοῦ Μητροφάνους ὡς ἱεροκῆρυκος Ἀθηνῶν. Κατὰ τὴν κηδεῖαν τοῦ μητροπολίτου Λοκρίδος Ἀγαθαγγέλου, μέλους τῆς ἱερᾶς Συνόδου, τοῦ ὁποίου ἡ ἐκφορὰ, καθημένου ἐπὶ θρόνου καὶ τὴν ἀρχιερατικὴν στολὴν περιβεβλημένου, ἐγένετο μεγαλοπρεπῆς καὶ ἐν ἀσφυκτικῇ συρῆσιν ἀπῆρου πλήθους, ὁ Μητροφάνης ἀπήγγειλεν ἐν τῷ ναῷ ἐμβριθῆ καὶ εὐφραδέστατον λόγον, μεγίστην ἐμποιήσαντα αἰσθησιν. «Ἐκθέτων, γράφει ὁ «Αἰὼν», τὰ προτερόρημα καὶ τὰς ἱερατικὰς ὑπηρεσίας τοῦ αἰοδίου ἱεράρχου ὁ ἀρχιμανδρίτης Μητροφάνης παρέστησε τὴν Ἐκκλησίαν ἡμῶν «στενάζουσαν, διότι ἐξέλιπον οἱ ἱερεῖς αὐτῆς», θαυμασίως δ' ἐστιγμάτισε, τὴν προϊοῦσαν θρησκευτικὴν διαφθορὰν ἐπὶ Καῖρισμῷ καὶ Κιγκισμῷ ². καὶ ὑπεστήριξε τὴν ἀνάγκην

1. Βλ. Εἰς μνήμην τοῦ αἰδ. Ἰωάννου Ε. Χίλλ δ. θ., ἴδρυτοῦ τῶν σχολείων τῶν κορασίων ἐν Ἀθήναις, [Ἀθήναι, 1882], σ. 26.

2. Ὁ Ἰωνᾶς Κίγγ ἦλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα μετ' ἄλλων δύο Ἀμερικανῶν ἱεραπόστολων τελευτῶντος τοῦ Ιουλίου τοῦ 1828, χομιστῆς ἐνδυμάτων καὶ ζωοτροφῶν διὰ τοὺς κατὰ τὴν ἐπανάστασιν παθόντας Ἑλληνας. Ἐγκατασταθεὶς δὲ τὸ πρῶτον ἐν Σύρῳ ὁ Κίγγ ἴδρυσεν ἀμέσως ἐκεῖ καὶ σχολεῖον χάριν τῶν ἑλληνοπαίδων. Παρομοίως σχολὰς ἴδρυσαν ἐν Σύρῳ ὁ Χίλδνερ, ἐν Ἀθήναις ὁ Χίλλ καὶ ἄλλοι ἄλλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος διασπαρέντες Ἀμερικανοὶ ἱεραπόστολοι. Ἐξαιρουμένου δὲ τοῦ αἰοδίου Χίλλ, οὐνινος εὐγνώμονα ἔσαι θέλει τηρήσει τὴν μνήμην τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος. πάντες σχεδὸν οἱ λοιποὶ ἐπεδίωξαν προσηλυτισμὸν ἐν Ἑλλάδι. Ἀλλὰ πάντων σκανδαλωδέστερον εἰργάζετο ὁ Ἰωνᾶς Κίγγ, διαδίδων διάφορα ἐπὶ προσηλυτιστικῷ σκοπῷ κακόδοξα.

τῆς ταχίστης ἀναδιοργανώσεως τῶν ἐκκλησιαστικῶν πραγμάτων. Καὶ πρὸς τοῦτο ἐπεκαλέσθη τὴν συνδρομὴν καὶ κυβερνώντων καὶ κυβερνωμένων. Ἀλλὰ πρὸς ποίους ὠμίλει; ἐπιλέγει ὁ «Αἰὼν»¹. Τὴν 13 ἰουνίου καὶ τὴν 10 ἰουλίου 1853 ὠμίλησεν ἐπὶ τῷ θανάτῳ τῶν καθηγητῶν τοῦ Πανεπιστημίου Ἀναστασίου Λεωκία καὶ Ἀθανασίου Πετσάλη². Τῇ 11 φεβρουαρίου 1854 ἐξεφώνησε παθητικῶς λόγον εἰς τὸν νεκρὸν τοῦ Συνταγματάρχου καὶ Γερουσιαστοῦ Σωτηρίου Θεοχαροπούλου³. Τῇ 17 δ' ἀπριλίου τοῦ 1855 ἀπήγγελεν ἐν τῷ ναῷ τῆς Ἁγίας Εἰρήνης εὐγλωττον καὶ μεστόν ἐννοιῶν ἐπικήδειον λόγον εἰς τὸν νεκρὸν τοῦ Στυλιανοῦ Περόγλου, Γενικοῦ Προξένου τῆς Ἑλλάδος ἐν Κρήτῃ⁴.

Τῷ 1852 ἐφιλοπόνησε μονογραφίαν περὶ προσόντων τῶν ἐπισκόπων, ἣν συντάξεν ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἱερῶν Γραφῶν καὶ τῶν ἀποστολικῶν καὶ συνοδικῶν κανόνων⁵. Τὸ ἔργον τοῦτο ἐκρίθη λίαν εὐμενῶς ὑπὸ

βιβλία καὶ προκαλέσας μεγάλας ταραχὰς ἐν τῇ ἑλληνικῇ κοινωσίᾳ. Ὁ Ἰωνᾶς Κίγγ γράφει, ὅτι τῷ 1828 ἐκάλεσε τὸν Θεόφιλον Καίτην νὰ ἔλθῃ εἰς Ἀθήνας, ὅπως διδάξῃ εἰς τὸ ἐπ' αὐτοῦ ἰδρυθένον σχολεῖον καὶ θέσῃ οὕτω τὸν θεμέλιον λίθον εἰς τὸ Κολλέγιον ἢ τὸ Πανεπιστήμιον τὸ μέλλον ὑπὸ τοῦ Κίγγ νὰ συστηθῇ. Καίτοι δὲ τῷ προσέφερε μισθὸν ἑπτακοσίων γροσίων κατὰ μῆνα, ποσότητα μεγάλην τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, λέγει ὁ Κίγγ, λαμβανόμενου ὑπ' ὄψιν ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις ἐπλήρωσεν εἰς τοὺς καλλιτέρους καθηγητῆς τοῦ ἐν Αἰγίνῃ Γυμνασίου μόνον πεντακόσια γροσία, ὁ Θεόφιλος Καίτης ἠρνήθη κατηγορηματικῶς, ἔχων πάντοτε ὑπ' ὄψιν νὰ συστήσῃ τὸ ἐν Ἐκκλ. Ὁρφανοτροφεῖόν του. Βλ. Ιονας Κίγγ, Extraits d' un ouvrage etc., accompagné de quelques réflexions sur les missions évangéliques, Athènes, 1859, σ. 202.—Χρυσόστομον Α. Παπαδοπούλου, Ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος, τ. Α', ἐν Ἀθήναις, 1920, σ. 207—8.

1. «Αἰὼν», ἀριθ. 1256 τοῦ 1852.

2. Βλ. Λογοδοσίαν τοῦ Πρωτάνεως Περικλέους Ἀργυροπούλου τοῦ ἔτους 1853—4, σ. 13.

3. Λόγος ἐπιτάμιος εἰς Σωτήριον Θεοχαροπούλου, Συνταγματάρχην καὶ Γερουσιαστήν, ἐκφωνηθεὶς ὑπὸ τοῦ τῆς πρωτευούσης ἱεροκήρυκος Μητροφάνους Οἰκονομίδου, ἀρχιμανδρίτου, τῇ 11 φεβρουαρίου 1854. Ἐν Ἀθήναις 1854.

4. Λόγος ἐπικήδειος εἰς τὸν αἰοίδιμον Στυλιανὸν Περόγλου, Γενικὸν Πρόξενον τῆς Α. Μ. ἐν Κρήτῃ, ἐκφωνηθεὶς τῇ 17 ἀπριλίου 1855 ἐν τῷ ναῷ τῆς Ἁγίας Εἰρήνης ὑπὸ τοῦ ἱεροκήρυκος Ἀθηναίων ἀρχιμανδρίτου Μητροφάνους Οἰκονομίδου. Ἐν Ἀθήναις, 1855.

5. Διατριβὴ ἐν εἰδει ὀμίλιας περὶ προσόντων τῶν ἐπισκόπων ὑπὸ Μητροφάνους Οἰκονομίδου, ἀρχιμανδρίτου, συνταχθεῖσα καὶ ἐκ τῶν ἱερῶν γραφῶν καὶ τῶν ἀποστολικῶν καὶ συνοδικῶν κανόνων ἐρανισθεῖσα. Ἐν Ἀθήναις, 1852, σφ. 8ον, σελ. 51.

τῶν ἐπαιόντων, εὐφήμως δ' ἀπεφάνθη περὶ αὐτοῦ καὶ ὁ Κωνσταντῖνος Οἰκονόμος ὁ ἐξ Οἰκονόμων, γράφων ὅτι τὰ ἐπελεθόντα ἐν Ἑλλάδι δευὰ ἐκ τοῦ τρόπου, καθ' ὃν διοικεῖται ἡ Ἐκκλησία, πιστῶς ἐξετραγώδησεν ὁ ἀρχιμανδρίτης Μητροφάνης ὁ Οἰκονομίδης.

Τῇ 26 ἰουνίου 1855 ἐχειροτονήθη ἐπίσκοπος Ἄνδρου καὶ Κέας¹, τῇ δὲ 14 αὐγούστου ἀφίκετο εἰς Ἄνδρον διὰ τοῦ ἀτμοπλοίου «Ὀθων», ὅπερ ἔθηκεν ἡ Κυβέρνησις εἰς τὴν διάθεσίν του πρὸς τοῦτο, καθόσον ἡ μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης συγκοινωνία τῆς νήσου ἐξετελεῖτο δι' ἰστιοφόρων. Ἡ γενομένη εἰς τὸν Μητροφάνην ἐν Ἄνδρῳ δεξίωσις ὑπῆρξε πρωτοφανῆς, διότι προαγγελθείσης τῆς ἀφίξεώς του, ἅπας ὁ λαὸς ἐκ περάτων τῆς νήσου συνέρρευσε πρὸς ὑποδοχὴν του, καθ' ὅσον μάλιστα εἶχε προτρέξει ἡ φήμη περὶ αὐτοῦ ὡς ἀνδρὸς ἐπαξίως ἀναβιβασθέντος εἰς τὴν τῆς ἀρχιερωσύνης περιωπὴν καὶ ἔν τε λόγοις καὶ πράξεσιν οὐκ εὐτελεῖ ἀπενεγκαμένου τὸν δίκαιον ἔπαινον.

Οἱ κάτοικοι τῆς νήσου Ἄνδρου διεκρίνοντο ἀνεκάθεν διὰ τὴν πρὸς τὴν πατρίαν πίστιν βαθεῖαν εὐλάβειαν καὶ ἀδιακλόνητον ἀφοσίωσιν. Εἰς τὴν εὐσέβειαν δ' αὐτῶν ταύτην ὀφείλεται κατὰ μέγα μέρος ὅτι ὁ παπισμὸς ἐν Ἄνδρῳ παρ' ὅλας τὰς προσπάθειάς του οὐ μόνον οὐδένα κατώρθωσε νὰ ἐπιφέρῃ ἐπιρρασμὸν εἰς τὰς συνειδήσεις τῶν πιστῶν, ἀλλὰ σὺν τῷ χρόνῳ ἐξέλιπον, συγχωνευθέντες μετὰ τῶν ὀρθοδόξων κατοίκων, καὶ οἱ τελευταῖοι τῶν ἐν Ἄνδρῳ Φράγκων τὴν καταγωγὴν ῥωμαιοκαθολικῶν, καὶ τοι οὕτοι ἄλλοτε ἦσαν ἱκανῶς πολυάριθμοι λόγῳ τῆς ἐπὶ αἰῶνας παραμονῆς τῆς νήσου ὑπὸ τὴν Φραγκοκρατίαν (1207—1537). Ἄλλ' ἀρχομένου τοῦ ΙΘ' αἰῶνος ἡ εὐσέβεια τῶν κατοίκων τῆς νήσου παρίσταται ἱκανῶς ἀμβλυνηθεῖσα. Ποῖοι οἱ πρὸς τοῦτο συντείναντες λόγοι ἄδηλον. Ἴσως νὰ ἐπηρέασαν εἰς τοῦτο αἱ ἰδέαι τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως, εὐροῦσαι ἀπήχησιν ἐν Ἄνδρῳ ἐκ ποικίλων λόγων. Τὸ βέβαιον εἶνε, ὅτι ἡ χαλάρωσις αὕτη τοῦ θερησκευτικοῦ παρὰ τοῖς Ἄνδρῶν αἰσθημάτων εἴλκυσε τὴν προσοχὴν ἀπὸ αὐτοῦ ἀκόμη τοῦ ἔτους 1830 τοῦ τότε ἱεράρχου τῆς νήσου Διονυσίου καὶ τοῦ διοικητοῦ τῆς νήσου Ν. Γαζέτη καὶ αὐτῆς ἀκόμη τῆς ἐπαρχιακῆς Δημογεραντίας Ἄνδρου. Οὕτως ἡ τελευταία αὕτη ἐξέδωκε τῇ 8 ἰουλίου 1830 τὴν ἐξῆς ἀνέκδοτον Ἐγκύκλιον:

1. **Στεφάνου Γιαννοπούλου**, Συλλογὴ τῶν Ἐγκυκλίων τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τοῦ βασιλείου τῆς Ἑλλάδος, ἐν Ἀθήναις, 1901, σ. 216 κ. ἑ. Βλ. καὶ σ. 39, 131, 282, 334, 436, 466, 488, 539, 542, 563, 566 καὶ 669.

Ἄριθ. 1223

Ἐγκύκλιος

Ἑλληνικὴ Πολιτεία

Ἡ Ἐπαρχιακὴ Δημογεροντία *Ἀνδρῶν

Πρὸς τοὺς Δημογέροντας τῶν κοινῶν καὶ χωριῶν τῆς νήσου ταύτης.

Ἡ ἀπὸ ἀνευλάβειαν περὶ τὰ θεία προερχομένη ἀμελεία τινῶν συμπολιτῶν καὶ παροίκων πρὸς τὰ θρησκευτικὰ χρέη των, φρικτὴ ἀμαρτία, ἣτις δύναται νὰ σύρῃ τοὺς ἀνθρώπους εἰς παντελῆ ἀπώλειαν, ἐμποδίζουσα αὐτοὺς τοῦ νὰ ἐκκλησιάζωνται εἰς τοὺς ἱεροὺς ναοὺς τοῦ ὑψίστου καὶ νὰ ἀκούουν τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ εἰς τὰς ἑορτασίμους καὶ Κυριακὰς ἡμέρας, καθ' ἃς ἐκτελεῖται ἡ ἱερὰ μυσταγωγία καὶ ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ κηρύττεται, κατέθλιψε τὸν σεβασμιον ἱεράρχην τῆς νήσου ταύτης, καὶ τὸν ἠνάγκασεν, ὕστερον ἀπὸ πολλὰς πατρικὰς καὶ πνευματικὰς παραγγέλσεις καὶ προτροπὰς του, νὰ λάβῃ μέτρα τοιαῦτα διὰ τῆς συνεργείας τῆς Πολιτικῆς Διοικήσεως, ἣτις προθυμουμένη νὰ καταπαύσῃ τὴν ὀλιγώρησιν τῶν θρησκευτικῶν χρεῶν, καὶ νὰ παρακινήσῃ τοὺς ἀμελεῖς εἰς ἐκπλήρωσιν αὐτῶν, χωρὶς τῶν ὁποίων δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ ἠθικὴ καὶ πολιτικὴ κοινωμία εἰς τοὺς ἀνθρώπους, ἐξέδωκε τὴν ὑπ' ἀριθ. 246 Διακήρυξιν τῆς 7 Ἰσταμένου, σκοπὸς τῆς ὁποίας εἶναι ν' ἀποδείξῃ ὅτι ὁποῖος χριστιανὸς δὲν εἰσέρχεται εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Χριστοῦ, ὅποταν ἀναγινώσκειται ἡ ἱερὰ ἀκολουθία εἰς τὸν ἑσπερινόν, καὶ ὄρθρον, καὶ λειτουργίαν, κατὰ τὰς ἑορτασίμους καὶ Κυριακὰς ἡμέρας, διὰ ν' ἀκούσῃ τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ καταγίνεται εἰς ἄλλας ὑπηρεσίας καὶ κοσμικὰς φροντίδας, ἀμελῶν τὴν πρὸς τὸν Θεὸν τῶν πατέρων του λατρείαν, οὗτος, ὡς ἐγκληματίας θεωρούμενος, θέλει ἀναφέρεται ὅπου ἀνήκει.

Κατὰ συνέπειαν ὅθεν τῆς προαναφερθείσης διαταγῆς τοῦ Διοικητηρίου, ἐγκλείεται ὡδε ἀντίγραφον τῆς ἄνω εἰρημένης Διακηρύξεως, τὸ ὁποῖον ὁμοῦ μὲ τὴν παρούσαν Ἐγκύκλιον προσκαλεῖται ἕκαστος Δημογέρον νὰ ἀναγνώσῃ εἰς τὰς ἐκκλησίας τῆς περιφερείας του εἰς ἐπήκοον πάντων, καὶ χρεωστεῖ νὰ ἐπαγρυπνῇ ἐπιτοπίως εἰς τὴν τῶν διαταττομένων ἐκτέλεσιν.

Ἐν *Ἀνδρῶ, τῇ 8 ἰουλίου 1830.

Οἱ Ἐπαρχιακοὶ Δημογέροντες

Δ: Πιάγκος

Ν: Γούναρης

Γ: Δημητρίου

Ὁ Γραμματεὺς

Κ. Καρκάκης

Ἄλλὰ βραδύτερον τὸ θρησκευτικὸν αἶσθημα ἐν Ἄνδρῳ ἔτι μᾶλλον ἀπημβλύνθη, ἰδίως ἀπὸ τῆς ἐμφανίσεως τοῦ Θεοφίλου Καίτη, οὗτινος αἱ θρησκευτικαὶ καὶ φιλοσοφικαὶ ἰδέαι, μὴ δυνάμεναι μάλιστα καὶ ἐπαρκῶς νὰ καταστῶσιν ἀντιληπταὶ ὑπὸ λαοῦ ἀπαιδευτοῦ καὶ ἀνεματιστοῦ πρὸς κατανόησιν τοιοῦτων καινοτόμων καὶ ἀντικεινῶν ἀναιρουμένων τὸν χριστιανισμὸν διδασμάτων, ἐδημιούργησαν καθ' ὅλην τὴν νῆσον κατάστασιν ἀπὸ πάσης ἀπόψεως λίαν ἐκρυθμὸν, καὶ πλατεῖα ἐχώρει ἢ ἀσέβεια καὶ ἢ πρὸς τὴν πατρῴαν πίστιν κατάφωρος ὑπὸ πλείσθ' ὄσων περιφρόνησις, μὴ ἐξαιρουμένων ἀκόμη καὶ πολλῶν ἐκ τῶν τοῦ Κλήρου. Ἐν μέσῳ τοιαύτης λίαν ἀνωμάλου καὶ ἐκ πολλῶν ἀπόψεων λυπηρᾶς καταστάσεως ἀφίκετο ἐν Ἄνδρῳ ὁ νέος ἐπίσκοπος. Ἡ θέσις του κατ' ἀκολουθίαν δὲν ἦτο εὐχάριστος καὶ τὸ ἔργον του πᾶν ἄλλο ἢ εὐχερὲς. Ἄλλ' ὡς καλογνώμων καὶ καματηρὸς τοῦ ἱεροῦ ἀμπελῶνος ἐπιμελητῆς ἅμα τῇ εἰς Ἄνδρον ἀφίξει του ὁ ἔνθεος ἱεράρχης ἀμέσως κατήρξατο τοῦ ἀργαλέου ἀγῶνος καὶ τῶν ἐπιμόχθων προσπαθειῶν, ὧν πρῶτιστον τὸ ἐνδελεχὲς τοῦ θείου λόγου κήρυγμα, ἢ εὐσέβεια καὶ ἢ εὐκοσμία ἐν ταῖς τοῦ κλήρου τάξεσι καὶ ἢ κατὰ τὸ δυνατόν πνευματικὴ τούτου ἀνάπτυξις, καὶ ἢ τάξις καὶ εὐπρέπεια τῶν ἐκκλησιῶν, ἦν πάσῃ δυνάμει ἐπεδίωξεν, ἐφ' ὅσον αἱ ἀντίξοοι περιστάσεις τῷ ἐπέτρεπον, μελετῶν καθ' ἑκάστην καὶ σκεπτόμενος πρὸς ἐξεύρεσιν τῶν πρὸς τοῦτο ἀναγκαίων μέσων. Τὰς ἱεράς δὲ παραδόσεις, αἵτινες καὶ μετὰ τοῦ ἔθνικοῦ βίου συνέχονται, ἐπιμελῶς ὁ φιλέντολος ἱεράρχης ἐτήρησεν ἀείποτε, ἔχων ὑπ' ὄψει του τὸ τοῦ Φωτίου: «Ἄγραφον ἐκκλησιαστικὸν ἔθος ὡς νόμον δεῖ κρατεῖν καὶ φυλάττειν».

Ἐκόσμου δὲ τὸν Μητροφάνην οὐ μόνον παιδεία, ἀλλὰ καὶ σώφροσύνῃ, καὶ ἀγνεία, ἀρεταί, αἵτινες, κατὰ Κλήμεντα, εἰσὶν «ἀσωμάτου φύσεως οἰκειώσεις», καὶ δι' ὧν ἠδυνήθη ἕως τέλους νὰ διατηρήσῃ καὶ τὸν χαρακτῆρα ἀνεπίληπτον, καὶ τὸ πολίτευμα ἀμemptον, καὶ τὸ λειτουργημὰ εὐδοκίαν καὶ τὸ ἔργον τῆς τοῦ λόγου διακονίας πιστόν. Οὕτως ἐπὶ πέντε καὶ τριάκοντα ἐνιαυτοὺς ἐποίμανε τὴν ἐπισκοπὴν Ἄνδρου ἐν ἀρχαιοπρεπεῖ ζήλῳ ὁ Μητροφάνης Οἰκονομίδης, ἀδιαλείπτως κηρύττων καὶ διδάσκων καὶ τὸν λόγον τοῦ Κυρίου εὐδοκίμως καὶ καρποφόρως εὐαγγελιζόμενος, ἀδιαλείπτως καλλιεργῶν τὰς ψυχὰς τοῦ πνευματικοῦ ποιμνίου του, ἐπισκεπτόμενος τὰ ἐκπαιδευτήρια, νοσητηῶν κατ' οἶκον, συνδιαλλάσσων τοὺς ἐρίζοντας, ἐπιπλήττων τοὺς παρανομούντας, ἀπειλῶν καὶ παιδεύων τοὺς ἀτακτοῦντας.

Ἐν Ἄνδρῳ ἐπὶ Τουρκοκρατίας ἰδρύνοντο ἀκωλύτως τόσον πολλοὶ

ναοί, ὥστε εἰς τινὰ χωρία τῆς νήσου οἱ ναοὶ ἦσαν σχεδὸν ἰσάριθμοι πρὸς τὰς ἰδιωτικὰς οἰκίας. Ἐκαστος ἦτο ἐλεύθερος νὰ ἰδρῦσῃ ναὸν ὅπως καὶ ὅπου ἤθελε, τοῦ ὁποίου ἦτο ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἰδιοκτῆτης καὶ ἱερεὺς ὁ ἴδιος, κληροδοτῶν αὐτὸν μετὰ τῶν λοιπῶν κτημάτων εἰς τοὺς ἐπογόνους του, ἐν τῶν ὁποίων ὁ πλησιέστερος διεδέχετο αὐτὸν καὶ ἐν τῇ ἱερατείᾳ. Ἐκ τούτου πολλὰ ὑπῆρχον ἐν Ἄνδρῳ λευϊτικαὶ καλούμεναι οἰκογένειαι, περὶ ὧν ἀλλαχοῦ διαλαμβάνομεν ἐν πλάτει. Ἰδρύνοντο δὲ καὶ εἰς τοὺς ἀγροὺς ἄπειρα ἐξωκκλήσια, πυκνῶς τῆδε κάκεισε κατεσπαρμένα. Ἐκ τούτου μεγάλη σύγχυσις καὶ ἀνωμαλία ἐπεκράτει ἐν τῷ ἐνοριακῷ κλήρῳ, ὅστις δυστήνως πολλὰκις δὲν ὑπῆκουεν εἰς τὸν ἐπίσκοπον, δὲν ἦτο δὲ σπάνιον τὸ παράδειγμα καὶ μοναχῶν φευγόντων ἐκ τῶν μοναστηρίων τῶν καὶ νυμφευομένων.

Κατὰ τὴν ἐν Ἄνδρῳ ἀφίξιν τοῦ Μητροφάνους πάντες οὗτοι οἱ ἐν Ἄνδρῳ πολυπληθεῖς ναοὶ ἦσαν οἴκοι ἐμπορίου, διότι ἐξαιρουμένου τοῦ ἐν τῇ πόλει τῆς Ἄνδρου Ἁγίου Γεωργίου καὶ τοῦ ἐν Μεσαρίᾳ Ἁγίου Νικολάου, πάντες οἱ λοιποὶ ἦσαν ἰδιοκτῆται καὶ τὰς ἐκ τούτων προσόδους ἐνέμοντο οἱ κύριοι αὐτῶν. Τινὲς μάλιστα κοινοτικοὶ ναοὶ καὶ ἐνοικιάζοντο ὑπὸ τῶν δημοτικῶν ἀρχῶν εἰς ὠρισμένα πρόσωπα ἢ ἱερεῖς πρὸς ἐκμετάλλευσιν. Ὁ Μητροφάνης καθορῶν τὸ ἄτοπον καὶ ἐπιθυμῶν νὰ συντελέσῃ εἰς τὸν καλλωπισμὸν καὶ τὴν ἐπισκευὴν αὐτῶν ἀπηγόρευσε νὰ χρησιμοποιῶνται ὡς ἐνοριακοὶ οἱ ἰδιοκτῆται ναοί, οὕτω δ' ἠναγκάσθησαν οἱ ἰδιοκτῆται τῶν ναῶν, μηδεμίαν πλέον ἔχοντας ἐκ τούτων ὠφέλειαν, νὰ δωρήσωσιν αὐτοὺς εἰς τὰς κοινότητας, προθύμως σπενσάσας καὶ μετὰ ζήλου νὰ ἐξωραίσωσιν αὐτοὺς. Τῷ δὲ 1856 δι' ἐκθέσεώς του πρὸς τὴν Σύνοδον προεκάλεσε διαταγὴν τοῦ Ὑπουργείου ἀπαγορεύουσαν τὸ κρατοῦν ἄτοπον τῆς ὑπὸ τῶν Δημοτικῶν Ἀρχῶν ἐνοικιάσεως τῶν ναῶν¹.

Τὴν διάσωσιν ἐν Ἄνδρῳ τῆς πολυτόμου καὶ πολυτίμου βιβλιοθήκης τῆς Καίρειου Σχολῆς ὀφείλει ἢ Ἄνδρος ἀποκλειστικῶς εἰς τὸν ἐπίσκοπον Μητροφάνην. Διότι κλεισθείσης τῆς Σχολῆς ἡ Κυβέρνησις ἠθέλησε μετὰ τινὰ χρόνον νὰ διατάξῃ τὴν μεταφορὰν τῆς Καίρειου βιβλιοθήκης καὶ τὴν συγχώνευσιν αὐτῆς μετὰ τῆς Ἐθνικῆς. Ἀλλὰ χάρις εἰς τὰς ἐπιμόνους προσπάθειας τοῦ Μητροφάνους δὲν ἐπέμεινεν ἡ Κυβέρνησις εἰς τοῦτο.

Ἐξορισθέντος ἐν τῇ ἐν Ἄνδρῳ Μονῇ τῆς Παναχράντου τοῦ δια-

1. *Χρυσοστόμου Α. Παπαδοπούλου* (νῦν ἀρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν), Ἱστορία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος. τ. Α', ἐν Ἀθήναις, 1920, σ. 425.

σήμαι ἀγύρτην Χριστοφόρου Παπουλάκου, ὅστις εἶχε θέσει ἐπὶ ξυροῦ ἀκμῆς τὴν δημοσίαν ἀσφάλειαν καὶ τὴν γαλήνην τοῦ Κράτους, ἐπειδὴ παρετηρεῖτο ἐν Ἄνδρῳ μεγίστη συγκέντρωσις φανατικῶν ὀπαδῶν του, πολλαχόθεν συρρέοντων, ἰδίως ἐξ Ὑδρας, ἐκ Σπεισῶν, ἐκ Κρανιδίου, ἐκ τῶν πλησιοχώρων νήσων τοῦ Αἰγαίου καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς Λακωνίας, ἐγνώσθη δὲ καὶ σημαντικὴ ὑπὲρ αὐτοῦ κίνησις ἐν τῇ γείτονι Καρυστίᾳ, καθ' ἣ διατρανοῦται ἐκ σφριζομένης ἀλληλογραφίας μεταξὺ τοῦ Νομάρχου Εὐβοίας καὶ τοῦ Ἐπαρχοῦ καὶ Ἐπισκόπου Καρυστίας, ἐδέησεν ὁ ἐπίσκοπος Μητροφάνης νὰ διατάξῃ αὐστηροτέραν καὶ μᾶλλον ἀγρυπνον τὴν ἐπιτήρησιν τοῦ κινδυνώδους ἀγύρτου, ἐπιχειρήσαντός ποτε καὶ νὰ δραπετεύσῃ. Τοῦτο διήγειρε τὸν χόλον τοῦ ἐπηρμένου καὶ θρασυτάτου ψευδοπροφήτου, ὅστις πρὸς τὸν μεταβάντα εἰς τὴν Μονὴν τῆς Παναχράντου κατὰ τὴν ἐτησίαν πανηγυριν αὐτῆς ἐπίσκοπον Μητροφάνην διεμαρτυρήθη αὐθαδέστατα διὰ τὰ κατ' αὐτοῦ περιοριστικὰ μέτρα. Ἐφαντάζετο ἴσως ὅτι εἶχεν ἐνώπιόν του τὸν εὐπτότητον ἐν Λακωνίᾳ ἐπίσκοπον Ἀσίνης Μακάριον, ὃν τρομοκρατημένον ὄντα ὑπὸ τοῦ ἐξεγγερωμένου φανατικοῦ πλήθους τῶν ὀπαδῶν του ἤγε καὶ ἔφερε κατὰ τὸ δοκοῦν. Ἄλλ' ὁ ἐπίσκοπος Μητροφάνης δὲν ἦτο ἐξ ἐκείνων πρὸς οὓς ἠδύνατο νὰ παραλείψῃ τις ἀτιμωρητὶ τὸν ὀφειλόμενον σεβασμόν. Ἦγειρε λοιπὸν ἀμέσως τὴν βαρεῖαν ποιμαντορικὴν ῥάβδον του, καὶ ἔτυψε διὰ ταύτης κατ' ἐπανάληψιν τὸν ἀγύρτην, ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ συνηγμένου λόγῳ τῆς πανηγύρεως ἀπείρου πλήθους, ἐν οἷς καὶ πάμπολλοι ἐκ τῶν φανατικωτέρων ὀπαδῶν αὐτοῦ, παρισταμένου δὲ καὶ τοῦ Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Νικολάου Σαριπόλου, ὅστις εἶχε συνοδεύσει τὸν μεθ' οὗ λίαν φιλίως συνεδέετο ἐπίσκοπον κατὰ τὴν εἰς τὴν Μονὴν μετάβασίν του. Βλέπων δ' ὁ Σαρίπολος δυσανασχετοῦντα καὶ δύσθυμον τὸν ἐπίσκοπον ἐπὶ τῷ ἐπεισοδίῳ, εἶπεν εἰς αὐτὸν δημοσίᾳ καὶ εἰς ἐπήκοον πάντων: «Σεβασμιώτατε, ὁ Ἰησοῦς μετεχειρίσθη ὁ ἴδιος τὸ φραγγέλιον κατὰ τῶν κατηλευομένων τὰ Ἰσραὴλ καὶ τὰ ὄσια. Ἡ Σεβασμιότης σου σήμερον ἐφήρμωσας τὸ Εὐαγγελικόν, **Παιδεύετε τοὺς ἀτάκτους ἵνα μὴ ὑπεραίρωνται.** Καὶ ἐγὼ θὰ ἔπραττον κατὰ καθῆκον τὸ ἴδιον». Τὸ βέβαιον εἶνε ὅτι τὸ πανηγυρικὸν αὐτὸ ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου Μητροφάνους ξυλοκόπημα, τὸ ὁποῖον δὲν ἐπηκολούθησε κανὲν θαῦμα, ὡς ἐπίστευον οἱ ὀπαδοὶ τοῦ ψευδοπροφήτου, ἐγελωτοποίησε τὸν Παπουλάκον, ἔπαυσαν δ' ἔκτοτε καὶ νὰ προσέρχωνται προσκυνηταὶ πρὸς ἐπίσκεψίν του. Ὁ Παπουλάκος μετὰ πάροδον ἔτους περίπου ἀπέθανε τὴν νύκτα τῆς 18 πρὸς τὴν 19. ἰα-

νοαρίου τοῦ 1861 καὶ ἐτάφη εἰς τὸ κοιμητήριον τῆς Μονῆς.

Περὶ τὸ 1860 ὁ εἶτα ἀρχιεπίσκοπος Σύρου καὶ Τήνου Λυκούργος Λογοθέτης μετὰ μακρὰς καὶ εὐδοκίμους ἐν Γερμανίᾳ σπουδὰς ἐπανακάμψας εἰς τὴν Ἑλλάδα διωρίσθη καθηγητὴς ἐν τῷ Ἑθνικῷ Πανεπιστημίῳ. Ἄλλ' ἢ διδασκαλίᾳ τοῦ Λυκούργου ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ ἐκρίνετο ὡς λίαν ἐλευθεριάζουσα, διότι σὺν ἄλλοις ὁμιλῶν περὶ τῶν Θείων Γραφῶν ἄφινε νὰ διαφαίνωνται ἀμφιβολίαι περὶ τῆς θεοπνευστίας αὐτῶν. Ἄλλὰ καὶ ἐκ Γερμανίας εἶχε προτρέξει ἡ φήμη περὶ τοῦ ἀνδρός, ὡς ἀποπτυσαμένου τὴν ὀρθοδοξίαν καὶ ἐνστερνιασαμένου τὰ προτεσταντικὰ διδάγματα τῶν Γερμανῶν θεολόγων. Ὁ ἐπίσκοπος Μητροφάνης, διατρίβων τότε ἐν Ἀθήναις ὡς μέλος τῆς Ἱερᾶς Συνόδου δὲν ᾔκνησε νὰ ἀναλάβῃ ἀγῶνα ἀργαλέον διὰ τε τοῦ λόγου καὶ τῆς γραφίδος κατὰ τῶν καινοτόμων διδαγμάτων τοῦ Λυκούργου, παρὰ σύρων μεθ' ἑαυτοῦ εἰς τὸν ἀγῶνα τοῦτον σύμπασαν τὴν ἑλληνικὴν Ἱεραρχίαν καὶ ἕξαναγκάσας τὸν Ἀλέξανδρον Λυκούργον νὰ παράσχη δημοσίᾳ ἱκανοποιητικὰς ἐξηγήσεις, οἷονεὶ ἀπαρνούμενος τὰ πεπλανημένως ἀπὸ τῆς καθηγητικῆς ἕδρας ἐξαγγελθέντα. Διὰ τῆς στάσεώς του δὲ ταύτης ὁ ἐπίσκοπος Μητροφάνης εἴλκυσε τὸν σεβασμὸν καὶ τὴν βαθεῖαν ἐκτίμησιν καὶ αὐτοῦ τούτου τοῦ ὑπ' αὐτοῦ τόσον δοιμέως ἐλεγχθέντος ἐπιφανοῦς θεολόγου, μεθ' οὗ μάλιστα ἔκτοτε καὶ διὰ στενῆς συνεδέθη φιλίας, ἐν συνεχεῖ μετ' αὐτοῦ εὐρισκόμενος ἐπιστολιμαίᾳ ἀνταποκρίσει, πολλὴν ἔκτοτε τρέφων πρὸς τὸν ἄνδρα καὶ ἐκτίμησιν καὶ ἀγάπην· διότι ὁ Ἀλέξανδρος Λυκούργος, παρὰ τὰς ἐν ἀρχῇ γεννηθείσας καὶ εὐθύς κατόπιν ἀρθείσας παρεξηγήσεις, ἐτίμησε τὴν ὑψηλὴν πανεπιστημιακὴν καθέδραν, ἐτίμησε τὴν ὀρθοδοξίαν ὅλην ἐν Ἀγγλίᾳ καὶ ἐν τοῖς Παλαιοκαθολικοῖς Συνεδρίοις, ὅπως ἐτίμησε τὴν Ἱεραρχίαν τῆς Ἑλλάδος ἐν τῇ Συνόδῳ τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας κατὰ τὴν Βουλγαρικὴν ὑπόθεσιν καὶ ὡς ἱεράρχης ἐκόσμησεν ὀλίγα ἀτυχῶς ἔτη τὸν ἐπισκοπικὸν θρόνον τῆς Σύρου καὶ ἀπέθανεν ἐν δόξῃ τῷ 1875.

Τῷ 1877 ἐξέδωκεν ἐν Ἄνδρῳ ἐπιστολὴν τοῦ Νεοφύτου Δούκα πρὸς τὸν Θεόφιλον Καίτην, προτρεπόμενον ἐν ταύτῃ εἰς μετάνοιαν καὶ ἐπάνοδον εἰς τὴν ὀρθόδοξον χριστιανικὴν πίστιν.

Τῷ 1868 ἀπενεμήθη αὐτῷ ὁ ἀργυροῦς Σταυρὸς τοῦ τάγματος τοῦ Σωτήρος, τῷ δὲ 1878 ὁ βασιλεὺς θέλων νὰ παράσχη εἰς αὐτόν, ὡς ἐπιλέξει γράφει τὸ Διάταγμα, ἡθικὴν ἀμοιβὴν διὰ τὴν μακρὰν καὶ εὐδόκιμον ἀρχιερατείαν του, προήγαγεν αὐτόν εἰς τὸν Χρυσοῦν Σταυρόν.

Τῷ δὲ 1885 ὁ βασιλεὺς προήγαγεν αὐτὸν εἰς Ταξίαρχην «διὰ τὸν ὑπὲρ τῆς Ἐπισκοπῆς του ἑλλόν του».

Πλειστακίς διετέλεσε μέλος τῆς Ἱερᾶς Συνόδου ἐκ τῶν μᾶλλον σημανόντων καὶ ἐνεργῶν. Φιλόστοργος δὲ πνευματικὸς πατὴρ καὶ πιστὸς ἀείποτε εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν ὑψηλῶν ποιμαντορικῶν καθηκόντων του δὲν ὄκνει μέχρις ἐσχάτου ἔτι γήρατος, καίπερ δεινῶς πάσχων, νὰ ἐπισκέπτηται κατ' ἔτος καὶ τὰς ἄλλας ὑπὸ τὴν ἐπισκοπικὴν αὐτοῦ δικαιοδοσίαν ὑπαγομένας νήσους Κέα, Κύθιον καὶ Σέριφον, ὅπως διὰ τοῦ κηρύγματος τοῦ θείου λόγου καὶ τῶν συμβουλῶν του διακρατῆται καὶ τὰ εἰς τὰς νήσους ἐκείνας πνευματικὰ αὐτοῦ τέκνα στερεῶς εἰς τὴν ἱερὰν ἡμῶν θρησκείαν καὶ καθοδηγῆ εἰς τὴν ὁδὸν τῆς ἀρετῆς. Ἐτήρει δὲ μετ' ἀσκητικῆς ἐμμοῆς τὰς νηστείας μέχρι κινδύνου τῆς ὑγείας καὶ αὐτῆς τῆς ζωῆς του ¹.

1. Ἀναγινώσκομεν εἰς τὴν ἐν Ἄνδρῳ ἐκδιδομένην ἐφημ. «Συζήτησιν» τῆς 24 ἀπριλίου 1881:

«Κατὰ τὴν νύκτα τοῦ Μεγάλου Σαββάτου πρὸς τὴν Κυριακὴν τοῦ Πάσχα τελομένης τῆς Ἀναστάσεως ἐν τῷ Μητροπολιτικῷ Ναῷ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου, κατὰ τὰ εἰθισμένα ἔξωθεν αὐτοῦ, μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Σεβασμιωτάτου ἐπισκόπου Μητροφάνους προσφώνησιν τοῦ ἱεροῦ Εὐαγγελίου καὶ τοῦ τριῶν ἐπαναληφθέντος Χριστοῦ Ἀνέστη, αἴφνης καὶ παρὰ πᾶσαν προσδοκίαν ἐπῆλθεν αὐτῷ λιποθυμία, ἔνεκα τῆς μακρᾶς καὶ αὐστηρᾶς καθ' ὅλην τὴν Μεγάλην Τεσσαρακοστὴν νηστείας, εἰς ἣν εἶχεν ὑποβάλλει ἑαυτὸν παρὰ τὴν πάσχουσαν ὑγείαν του καὶ τὸ λιαν προβεβηκὸς τῆς ἡλικίας του, καθὼς καὶ τῶν καθ' ὅλην τὴν ἑβδομάδα τῶν παθῶν κόπων αὐτοῦ ὡς ἐκ τῆς λιποθυμίας δὲ ταύτης ὁ Σ. Ἐπίσκοπος, μὴ ἐννοήσαντος τοῦτε οὐδενὸς τῶν παρισταμένων, ἔπεσε πάραυτα χαμαὶ ἀπολέσας τὰς αἰσθήσεις του. Διακοπήσῃς δὲ παρευθὺς τῆς ἱερᾶς ἀκολουθίας τὸ παριστάμενον πλῆθος, ὡς καὶ οἱ ἐν Ἄνδρῳ παρεπιδημοῦντες καὶ ἐν τῇ τελετῇ παριστάμενοι Νομάρχης τῶν Κυκλάδων καὶ ὁ Πρόεδρος τοῦ ἐν Σύρῳ Δικαστηρίου καταθορυβηθέντες ἐπὶ τῷ ἀπροσδοκῆτῳ τούτῳ τοῦ Σ. ἱεράρχου περιστατικῶ, ἀμέσως ἔσπευσαν νὰ χορηγήσωσιν εἰς τὴν αὐτοῦ Σεβασμιότητα τὴν ἐκ τῶν ἐνόνητων βοήθειαν, δι' ἧς χάρις τῷ Θεῷ ἐπανῆλθεν εἰς ἑαυτὸν μετὰ λεπτά τινα. Μετὰ τοῦτο ἡ Σεβασμιότης του ἐξεδήλωσε τὴν ἐπιθυμίαν νὰ εἰσελθῆ εἰς τὸν ναόν, ὅπως συνεχίσῃ τὴν Ἱερὰν Λειτουργίαν, ἀλλ' ἰδὼν ἐν τῷ ναῷ ὅτι καὶ πάλιν δὲν ἠσθάνετο ἑαυτὸν ἐν καλῇ καταστάσει, κατέβη τοῦ θρόνου καὶ συγχωρῆσας τοὺς ἐν τῷ ναῷ παρευρισκομένους χριστιανούς, ὡς καὶ ἅπαντας τοὺς ὑπὸ τὴν ποιμαντορίαν αὐτοῦ, ἐξήτησε καὶ τὴν παρ' αὐτῶν συγχώρησιν καὶ ἀπῆλθεν ἐνδεδυμένος τὴν ἀρχιερατικὴν στολὴν καὶ βοηθούμενος ὡς καὶ συνοδευόμενος ὑπὸ ἀπείρου πλῆθους, καθὼς καὶ ὑπὸ τῶν κυρίων Νομάρχου, Προέδρου τοῦ Δικαστηρίου καὶ Ἐπαρχου εἰς τὰ ἴδια, ἐγκαταλειπὼν τοὺς ἐν τῷ ναῷ χριστιανούς ἐν βαθεῖα λύπῃ. Μετὰ τὴν εἰς τὴν οἰκίαν του δ' ἀφίξιν ἀμέσως ἐχορηγήθη αὐτῷ ἡ δέουσα ἰατρικὴ βοήθεια, καὶ οὕτως ἠδυνήθη νὰ συνέλθῃ εἰς ἑαυτὸν μετὰ τινος ὥρας ἐντελῶς».

Περὶ τὴν δύσιν τοῦ βίου ἐστὼς ὁ ἐπίσκοπος Μητροφάνης, ὡς ἔγνω-
 τὰς δυνάμεις αὐτοῦ ἐκλιπούσας, τὸ δὲ ἀσθενὲς τοῦ σώματος ἀνίσχυ-
 ρον ὅπως ὑποβαστάσῃ τὰ ὑψηλὰ τῆς ἀρχιερωσύνης καθήκοντα ἐν τῇ
 περιόπτῳ σκοπιᾷ, ἐφ' ἧς ἄγρυπνος τῆς Ἐκκλησίας φρουρὸς πρὸ τρια-
 κονταετίας καὶ πλέον ἐτάχθη, δὲν ἐδίωτασεν ἵνα δι' ἔκουσίτου παραι-
 τήσεως ἀποχωρήσῃ τῆς ἧς ἔλαχεν ἐπισκοπῆς καὶ ἐν τῷ ἀπράγμονι
 βίῳ τῆς ἐν οἴκῳ ἡσυχίας συνεχίσῃ τὰς ἐπὶ γῆς δεήσεις αὐτοῦ καὶ ἰε-
 σίας ὑπὲρ τῶν χριστιανῶν, οὓς θεοφιλῶς ἐποίμανε καὶ τῆς Ἐκκλησίας,
 ἦν πιστῶς καὶ εὐόρκως ἐξυπρήτησε, παρασκευάζων ἑαυτὸν διὰ τὴν
 ἀπὸ τῆς στρατευομένης εἰς τὴν θριαμβεύουσαν Ἐκκλησίαν μετάστασιν
 του. Διὸ καὶ τελευτῶντος τοῦ 1888 ὑπέβαλεν εἰς τὴν ἐν Ἀθήναις
 Ἱερὰν Σύνοδον τὴν παραίτησίν του, δικαιολογήσας ταύτην ἕνεκα γή-
 ρατος. Ἄλλ' ἡ Σύνοδος δὲν ἀπεδέχθη ταύτην¹.

Ὁ ἐπίσκοπος Μητροφάνης, κοσμήσας τὴν σύγχρονον αὐτῷ ἱεραρ-
 χίαν, ἦν πεπροικισμένος διὰ πολλῶν γνώσεων, ἃς ἤρῳετο δι' ἐνδεδε-
 χῶν μελετῶν, πλουσίαν ἔχων βιβλιοθήκην, τὸ πλεῖστον καὶ σπουδαιό-
 τερον μέρος τῆς ὁποίας ἀφιέρωσεν ὑπὲρ τῆς ἐν Αἰγιαλείᾳ εὐαγοῦς μο-
 νῆς τῶν Ταξιαρχῶν, ἣτις ὑπῆρξεν ἡ μονὴ τῆς μετανοίας του. Αἱ ἱερο-
 τελεσταίαι αὐτοῦ ἦσαν ἐπιβάλλουσαι καὶ μεγαλοπρεπεῖς, ἰδίως δὲ ἦτο
 ἀπσράμιλλος ὅτε ἐξεφώνει τὸ «Κύριε, Κύριε, ἐπίβλεψον ἐξ οὐρανοῦ...»,
 καταστὰν παροιμιῶδες. Ὁ ἀείμνηστος ἀρχιεπίσκοπος Κορινθίας Βαρ-
 θολομαῖος Γεωργιάδης ἔλεγεν εἰς τὸν γράφοντα τῷ 1903: «Ὅταν
 Συνοδικὸς ᾖν ἐν Ἀθήναις ὁ Μητροφάνης συνελειτούργει εἰς τὴν Μη-
 τροπόλιν τῶν Ἀθηνῶν, ὅλοι ἡμεῖς οἱ ἄλλοι ἀρχιερεῖς, μὴ ἐξαιρουμέ-
 νου οὐδὲ τοῦ Μητροπολίτου, ἐφαινόμεθα ἐμπρὸς του παπάδες».

Ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ ἐπισκόπου Μητροφάνους συνήρχοντο καὶ συνή-
 πτοντο ἡ πίστις καὶ ἡ παιδεία, ἡ θεολογικὴ μάθησις καὶ ἡ ἐκκλησια-
 στικὴ τάξις. Τῶν ἱερῶν κανόνων διετέλεσεν ἀείποτε ἄγρυπνος καὶ
 ἀκριβέστατος τηρητῆς καὶ φύλαξ, οὐδέποτε ἐνδούς εἰς οἰανδήποτε πα-
 ραβίασιν τούτων, ἀλλ' ἐλέγξας καὶ ἐπιτιμήσας τοὺς ἀποπειραθέντας
 τὴν καταστρατήγησιν αὐτῶν. Ἡ αὐστηρότης τοῦ χαρακτήρος του καὶ
 ἡ ἀκρίβεια ἡ μέχρι κεραίας, ἦν ἐπεδίωκεν ἀκάμπτως περὶ τὴν τήρησιν
 τῆς ἐκκλησιαστικῆς τάξεως καὶ τὴν ἐκπλήρωσιν τῶν καθηκόντων τοῦ
 κλήρου καὶ ὁ ὑπ' αὐτοῦ ἐν τοῖς ἐκκλησιαστικοῖς λόγοις του δριμύς

1. Βλ. «Ἐκκλησιαστικὴν Ἀλήθειαν» Κωνσταντινουπόλεως, ἔτ. Θ' (1889),
 σ. 74. Τὸ αὐτό, μιμούμενος τὸν Μητροφάνην, ἔπραξε μετ' ὀλίγον καὶ ὁ
 Καρυστίας Μακάριος Καλλιάρχης.

πολλάκις ἔλεγχος τῶν κακῶς ἐχόντων καὶ τῶν πονηρῶν ἐν γένει πράξεων, ἐνῶ ἀφ' ἑνὸς εἴλκυον τὸν πρὸς αὐτὸν ἀπεριόριστον σεβασμὸν καὶ τὴν ἀληθινὴν εὐλάβειαν καὶ στοργὴν τῆς ἡθικῆς καὶ ἐναρέτου καινότητος, τῷ προσεπόρριζον ἀφ' ἐτέρου καὶ ἐχθροῦ, κυρίως ἐκ τῆς τάξεως φαύλων πολιτευομένων, ἄλλων τούτων Παπουλάκιων τῆς μικροπολιτικῆς, τοὺς ὁποίους ἀνηλεῶς ἐμαστίγωνε διὰ τῆς ἀστραγαλατικῆς μάστιγος τοῦ θείου λόγου του. 'Ἄλλ' ὅλον αὐτὸ τὸ πρόσκαιρον μίσος τῶν ὑπ' αὐτοῦ ἐλεγχομένων πονηρῶν ἐξέσπα κατ' αὐτοῦ, ὡς ὁ ἀφρός τοῦ κύματος ἐπὶ τοῦ βράχου. Διότι ἡ θρησκεία ἦτο παρ' αὐτῷ θρησκεία. Ἡ φράσις δύναται νὰ φανῇ ἴσως παράδοξος εἰς τοὺς ἀγνοοῦντας, ὅτι κατὰ κανόνα αὕτη εἶνε διὰ πολλοὺς ἐπιτήδευμα, ἀσκουμένη καὶ ἐκμεταλλευομένη ὡς καὶ πᾶν ἄλλο ἐπιτήδευμα. Naί, ἔσχεν ἐχθροῦς. 'Ἄλλ' ἐμίσησαν αὐτὸν μόνον οἱ μὴ δυνάμενοι νὰ ὑψωθοῦν μέχρι τοῦ ἀναστήματός του. Καὶ οὕτω τοὺς ἀπεμάκρυνεν ἀπ' αὐτοῦ ἡ ἀπόστασις, ἣτις τοὺς ἐχώριζε· τοὺς ἀπεμάκρυνεν ἡ ὑπεροχὴ του· διότι ὁ φθόνος καὶ τὸ μίσος εἶνε ὁ θλιβερὸς κλήρος, οἱ στυγνοὶ ἀκόλουθοι τῶν ἀνδρῶν τῆς ἀληθοῦς ἀξίας, τῆς ἀληθοῦς ὑπεροχῆς, οἵτινες μόνον πρὸ τοῦ οὐδοῦ τοῦ τάφου ἀποχωρίζονται αὐτῶν. Ἡ ἐπάδυνος πορεία του ἐν τῇ ὁδῷ τοῦ καθήκοντος ἐν μέσῳ πολλὰκις καρδιῶν παγερῶν καὶ ὀφθαλμῶν τυφλῶν, τὴν ὁποίαν ἄνευ ἀναπαύλας διήγνυν ἀκατακόνητος, ἦτο ἐστρωμένη διὰ πυκνῶν ἀκανθῶν. Καὶ συχνάκις ἐν μέσῳ αὐτῶν ἐσχίζετο αἰμάσσουσα ἡ καρδιά του. 'Ἄλλ' οὐδεμίαν κηλὶς ἐπὶ τοῦ μακροῦ βίου του, ἐπὶ τῆς σταδιοδρομίας του ταύτης τῆς ἱερᾶς, τῆς σεμνῶς μεγαλοπρεποῦς, ὡς ὁ ποδηγῆς ἀρχιερατικὸς αὐτοῦ μανδύας. Εὐλόγως ὅθεν ὁ ἀρχιεπίσκοπος Μεθόδιος εἶπε περὶ τοῦ Μητροφάνους, ὅτι ὑπὲρ πάντα ἄλλον ἐκόσμησε καὶ ἐκλείσει τὸν ἐπισκοπικὸν θρόνον τῆς Ἄνδρου¹.

Οὕτω προσηνέχθη ἐντὸς τοῦ κύκλου τῆς ποιμαντορίας τῆς κληρωθείσης αὐτῷ θεόθεν ἐπισκοπῆς. Τὴν ἱερὰν παρακαταθήκην τῆς θρησκείας, ἣν τῷ ἐνεπιστεύθη ὁ Κύριος, διετήρησεν ἀβλαβῆ καὶ ἀκεραίαν μέχρι τελευτῆς του. Ἦγωνίσθη μέχρι τῆς ὑστάτης αὐτοῦ πνοῆς ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας, καὶ τὴν πρὸς αὐτὴν ἀφοσίωσιν καὶ στοργὴν λόγῳ καὶ ἔργῳ διετράνωσε. Διὸ καὶ καταλείπων τὸν ἐπίγειον τοῦτον καὶ μεστὸν πικριῶν καὶ ἀγνωμοσύνης κόσμον ἠδύνατο νὰ ἐπαναλάβῃ μετὰ

1. Βλ. Λόγον ποιμαντορικὸν ἐκφωνηθέντα ἐν Ἄνδρῳ τῇ 15 ἀπριλίου 1900 ὑπὸ τοῦ σεβασμωτάτου ἀρχιεπισκόπου Σύρου, Τήνου καὶ Ἄνδρου κ. Μεθοδίου ἐπὶ τῇ ἐνώσει τῆς ἐπισκοπῆς Ἄνδρου καὶ Κέας μετὰ τῆς ἀρχιεπισκοπῆς Σύρου, Τήνου καὶ Μήλου. Ἐν Ἐρμουπόλει Σύρου, 1900.

τοῦ ἀποστόλου: «τὸν ἀγῶνα τὸν καλὸν ἠγωνίσαι, τὸν δρόμον τετέλεκα, τὴν πίστιν τετήρηκα· λοιπὸν ἀπόκειται μοι ὁ τῆς δικαιοσύνης στέφανος, ὃν ἀποδώσει μοι ὁ Κύριος ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ, ὁ δίκαιος κριτὴς»¹.

Πολιὸς ἤδη τὸ γῆρας, τὸ τέταρτον καὶ ὀγδοηκοστὸν ἄγων ἔτος, παρέδωκε τὸ πνεῦμα τῷ Πλάτῳ τῇ 18 μαρτίου 1889, ἐκ τῶν γενηθῶν καὶ προσκαιρῶν εἰς τὰ οὐράνια καὶ αἰώνια μεταστάς.

Ὁ Μητροφάνης ὑπῆρξεν ὁ τελευταῖος τίτλοφόρος τῆς ἐπισκοπῆς Ἀνδρου, διότι δεκαετίαν ἀπὸ τοῦ θανάτου αὐτοῦ, τῷ 1899, ἡ ἐπισκοπὴ Ἀνδρου κατ' ἀθέτησιν τῶν πνευματικῶν προνομίων τῆς ἐπαρχίας, ἅτινα ἢ τε πολὺ κατεκύρωσεν ἀρχαιότης καὶ αὐτοκρατόρων ἀοιδίμων θεσπίσματα ἐπεκράτησαν, συνεχωγεύθη πρὸς τὴν ἐπισκοπὴν Σύρου, Τήνου καὶ Μήλου, ἧς ἀρχιεπίσκοπος ἦν ὁ Μεθόδιος Παπαναστασόπουλος, προσλαβὼν τὸν τίτλον ἀρχιεπισκόπου Σύρου, Τήνου καὶ Ἀνδρου.

Οὕτως εἰς τρεῖς καὶ τριάκοντα ἀνέρχονται ἐν συνόλῳ οἱ γνωστοὶ ἡμῖν ἐπίσκοποι τῆς νήσου Ἀνδρου, σὺν τῷ ὑστάτῳ τούτων Μητροφάνει, ἀποτελοῦντες τὴν πολυσέβαστον χορείαν τῶν γερασμίων ἱεραρχῶν, οἵτινες ἔθυσαν τοὺς οἴκους τῆς ὀρθοδόξου ἐκκλησιαστικῆς παροικίας Ἀνδρου, πολλὰ τούτων ἐν δυσπρόμοις καὶ ἀντιξοῖς καιροῖς ὑπηρετήσαντες ἐκθύμως τὴν τε Ἐκκλησίαν καὶ τὸ ἔθνος καὶ ὧν ἡ μνήμη εἶη ἄληστος καὶ ἀγήρως.

Ὁ Le Quien ἀναφέρει καὶ ἐπίσκοπον Ἀνδρου Σαμουήλ, μνημονευόμενον ἐν τοῖς Πρακτικοῖς τῆς ὀγδῆς Συνόδου². Ἄλλ' ἐν τούτῳ σφάλῃ ὁ πολυμαθέστατος καὶ χαλκέντερος δομινικανός, ἄτε τοῦ Σαμουήλ ὄντος ἐπισκόπου οὐχὶ τῆς νήσου Ἀνδρου, ἀλλὰ τῆς ἐν τῇ Ἐλλάσσονι Ἀσίᾳ Ἀντάνδρου (Ἐφέσου)³.

Ἐπίσης διαγραπτὸς τυγχάνει ἐκ τοῦ καταλόγου τῶν ὀρθοδόξων ἱεραρχῶν Ἀνδρου καὶ ὁ παρὰ τῷ αὐτῷ Le Quien μνημονευόμενος Ἰγνάτιος ὡς ἐπίσκοπος Ἀνδρου μετὰ τὸ ἔτος 1671 καὶ πρὸ τοῦ ἔτους 1721 ἐπὶ πάπα Ῥώμης Ἰννοκεντίου Θ' τὰ ἱερά γράμματα ἐν τῷ ἐν Ῥώμῃ Ἑλληνικῷ λεγομένῳ Κολλεγίῳ τοῦ Ἁγίου Ἀθανασίου σπου-

1. Παύλου, Πρὸς Τιμόθ., Β', 7—8.

2. Le Quien, Oriens Christianus, τ. Α'. σ. 943.

3. Hergenrother, Photius, σ. 85.—Σ. Ἀριστάρχου, Τοῦ ἐν ἀγίοις πατρὸς ἡμῶν Φωτίου, Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, Λόγοι καὶ Ὁμιλῖαι ὀγδοήκοντα τρεῖς ἐκ χειρογράφων Ἀθῶν, Βιέννης, Γενεύης, Ἐνετίας, Ἱεροσολύμων, Μονάχου, Μόσχας, Παρισίων, Ῥώμης κλπ., τ. Α', ἐν Κωνσταντινουπόλει, 1901, σ. 57.

δάσας ¹, καθ' ὅσον οὗτος δὲν εἶνε ἢ ὁ Ῥωμαιοκαθολικός ἐπίσκοπος Ἄνδρου Ἰγνάτιος Ρόζα, ὡς ἐν μονογραφίᾳ ἡμῶν περὶ τῶν λαϊκῶν ἐπισκόπων Ἄνδρου ἐν πλείντι διαλαμβάνομεν.

Ἐν τέλει παρατίθεμεν γράμματα ἀνήκοντα τῷ βίῳ τοῦ Μητροφάνους ὡς ἐπισκόπου Ἄνδρου, ἔχοντα ὅδε :

Ἀνέκδοτοι ἐπιστολαὶ

τοῦ ἀρχιεπισκόπου Πατρῶν καὶ Ἡλείας Μισαήλ,
τοῦ ἐπισκόπου Ναυπакτίας καὶ Εὐρυτανίας Ἀνθίμου
καὶ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Σύρου καὶ Τήνου Ἀλεξάνδρου Λυκούργου,
ἀναγόμενα εἰς τὸν βίον
τοῦ ἐπισκόπου Ἄνδρου καὶ Κέας Μητροφάνους Οἰκονομίδου.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω μνημονευομένων ἐπιστολῶν ἐκδίδομεν τό γε νῦν μόνον τὴν τοῦ Ἀλεξάνδρου Λυκούργου, δι' ἧς οὗτος, γράφων τῇ 2 φεβρουαρίου 1874 πρὸς τὸν ἐπίσκοπον Μητροφάνην, ἐνδιατρίβει κυρίως περὶ τοῦ ζητήματος τῆς θεοπνευστίας τῶν Γραφῶν, ἔνεκα τοῦ ὁποίου εἶχεν ἄλλοτε περιέλθει εἰς ῥῆξιν πρὸς τὸν ἐπίσκοπον Ἄνδρου, ἐκθέτων ἐν τῇ σπουδαίᾳ ταύτῃ ἐπιστολῇ του τὰς περὶ τοῦ ἐπιμάχου ζητήματος ἀποκρισταλλοθείας γνώμας του :

Σεβασμιώτατε καὶ περιπόθητε ἄγιε ἐν Χριστῷ ἀδελφέ,

Ἔλαβον τὸ ἀπὸ 2 λήξαντος ἀγαπητὸν Ἰμῶν γράμμα, καὶ ἐλυπήθην διότι ὄχι μόνον ἠνώχληθην αὐτῆς ἢ Ἰμ. Σεβασμιότης ὑπὸ τῆς ἐπαράτου νόσου, ἀλλὰ καὶ τὰς ἀγίας ἐορτὰς διήλθεν ἐπὶ τῆς κλίνης. Εὐχομαι νὰ παρέλθῃ, ὅπως καὶ ἄλλοτε, τὸ κακόν, καὶ νὰ μὴ ἐπανέλθῃ. Μὲ τὴν εὐχὴν δὲ ταύτην συνάπτω καὶ τὰς ἐπὶ τῷ νέφ ἔτει ἐγκαρδίους εὐχὰς μου, δεόμενος τοῦ Κυρίου ἵνα διέλθῃτε αὐτὸ ἐν ἀπολαύσει παντὸς ἀγαθοῦ μετὰ πολλῶν ἄλλων ὁμοίων.

Ὁ χειμὼν κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἦτο πολὺ ἀδιάκριτος, πιστεύω δὲ ὅτι αὐτόθι ἡ ἀδιακρισία του θὰ ἦτο μεγαλητέρα.

Κατὰ τὴν κοινὴν ἡμῶν εὐχὴν ὁ ἅγιος Μεσσηνίας ἐξελέχθη ὑπὸ τῆς Ἱ. Συνόδου μητροπολίτης. Ἀλλὰ τὰ κατὰ τὴν ἐκλογὴν λαβόντα δυστυχῶς χώραν περιστατικὰ ἐματαίωσαν ἐπὶ τοῦ παρόντος αὐτήν. Δὲν ἀμφιβάλλω ὁμως ὅτι μὲ τὴν ἐπικειμένην τοῦ ὑπουργείου ἀλλαγὴν καὶ μὲ τὴν εἰς Ἀθήνας μετάβασιν τοῦ ἀγίου Μεσσηνίας, προσκληθέν-

1. Michaelis I. e. Quien, ἐνθ. ἀν., τ. Α'. σ. 914.

τος ὡς πέμπτου μέλους συνοδικοῦ, θὰ ἐξομαλυνθῶσι τὰ πάντα, καὶ ἡ ὑπόθεσις θὰ τελειώσῃ αἰσίως.

.....

.....

Ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἣν ἔδειξα ὑμῖν ἐσχάτως μαρτυρίαν τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου, ἔχετε δίκαιον, ἅγιε ἀδελφέ. Καὶ ἐγὼ παρατηρήσας ἀκολούθως, εὗρον ὅτι ὁ ἐξ ἧς ἐλήφθη διάλογος, ὡς καὶ τέσσαρες ἄλλοι ὅμοιοι, δὲν εἶναι ἔργον τοῦ μεγάλου Ἀθανασίου. Οὐχ ἦτον ὁμῶς ἀποδίδονται ὑπὸ τῶν κριτικῶν εἰς ἄνδρας εὐσεβεστάτους (ὑπ' ἄλλων μὲν εἰς τὸν ἱερόν Θεοδώρητον, ὑπ' ἄλλων δὲ εἰς Μάξιμον τὸν μοναχόν). Ἄλλως δὲ τὰ ἐν τῇ εἰρημένῃ μαρτυρίᾳ λεγόμενα περὶ τῶν θείων γραφῶν οὐδόλως ἀναιροῦσι τὸ τοῦ ἀποστόλου «Πᾶσα γραφὴ θεόπνευστος», οὐδὲ ὅσα συνφθὰ πρὸς τοῦτο εἶπον οἱ ὑπὸ τῆς Ἰμ. Σεβασμιότητος μνημονευόμενοι θεῖοι πατέρες. Καὶ ἰδοὺ διατί. Ἐφ' ὅσον τις, ἅγιε ἀδελφέ, ἀφορᾷ εἰς τὰ συντάξαντα τὴν θείαν γραφὴν πρόσωπα, καὶ ἀναλογίζεται ὅτι ταῦτα δὲν ἦσαν κοινὰ τινα πρόσωπα, ἀλλὰ θεόπνευστοι ἄνδρες, οὓς αὐτὸς ὁ Θεὸς ἐξελέξατο ὡς ὄργανα πρὸς ἀποκάλυψιν τῶν θείων αὐτοῦ ἀληθειῶν, δικαίως δύναται νὰ εἴπῃ μετὰ τοῦ Παύλου πᾶσαν τὴν ἁγίαν γραφὴν θεόπνευστον· διότι τί λέγει ὁ ἱερός Χρυσόστομος, ὑπερασπίζων τὴν κανονικότητα τῆς πρὸς τὸν Φιλήμονα ἐπιστολῆς; «Ὅταν πνευματικῶς ζῇ τις, καὶ σχήματα καὶ βαδίματα καὶ ῥήματα καὶ πρᾶγματα τοῦ τοιοῦτου, καὶ πάντα ἀπλῶς τοὺς ἀκούοντας ὠφελεῖ». Ἐφ' ὅσον δὲ ἀφορᾷ τις οὐχὶ εἰς τὰ πρόσωπα, τὰ συντάξαντα τὴν θείαν γραφὴν, ἀλλ' εἰς τὸ περιεχόμενον ἐν αὐτῇ, καὶ παρατηρεῖ, ὅτι ἃ μὲν εἰσι προφητεῖαι, ἃ δὲ ἀπορρήτων μυστηρίων καὶ ἀληθειῶν διδασκαλίαι, ἃ δὲ ἱστορικὰ γεγονότα, ἃ δὲ παραγγελίαι ἢ γινῶμαι ἀτομικαί, ἃ δὲ ἄλλο τι, δύναται δικαίως ἐπίσης νὰ εἴπῃ ὅτι οἱ ἱεροὶ συγγραφεῖς ἄλλα μὲν ἔγραψαν ἐκ θείας ἀποκαλύψεως (ὅσα δηλ. ἐμάνθανον διδασκόμενοι ὑπὸ τοῦ ἁγίου Πνεύματος), ἄλλα δὲ ἀφ' ἑαυτῶν, (ὅσα δηλ. γνωστὰ ὄντα συνεξύφαινον γράφοντες μετὰ τῶν θείων ἐκείνων ἀληθειῶν). Ὅτι δὲ ἡ τοιαύτη διάκρισις, δι' ἧς ἄλλως ἢ ἐπιστήμη δύναται νὰ προλάβῃ πολλὰς ἀπὸ μέρους τῆς ἀσεβείας ἐνοστάσεις, οὐδὲ κατ' ἐλάχιστον ἐξασθενίζει τὴν περὶ τῆς θεοπνευστίας τῶν ἁγίων γραφῶν πίστιν, οὐδεμίαν ἀμφιβολία· διότι, ἀφ' οὗ τις ἅπαξ δεχθῆ θεοπνεύστους τοὺς ἱεροὺς συγγραφεῖς, πῶς δύναται νὰ ἀμφιβάλλῃ καὶ

περὶ τῆς ἐν τοῖς ἐλαχίστοις ἱερότητος τῶν ὑπ' αὐτῶν γραφομένων ; Ἄλλως δὲ ἢ περὶ ἧς ὁ λόγος μαρτυρία συνάδει πληρέστατα καὶ πρὸς ὅσα ὁ θεὸς Χρυσόστομος λέγει ἐν ὁμιλ. Κθ' εἰς τὴν Α' πρὸς Κορινθ. ἐπιστολὴν, χαρακτηρίζων τὴν κατ' ἄνομιαν τῶν ἱερῶν ἀνδρῶν ὡς κατ' ἄνομιαν οὐχὶ ἐκατάσεως, ἀλλ' ἐλευθέρας ἐνεργείας. Ἄλλ' οὐ τὰ ἡμέτερα τοιαῦτα . . . τὰ τῶν προφητῶν λέγω. Καὶ γὰρ δῆλα ἦν αὐτοῖς ἅπασι, καὶ ἐν αὐτοῖς προεφήτευσον, ὡς αὐτοῖς πρόπον ἦν, μετὰ συνέσεως καὶ ἐλευθερίας ἀπάσης. Διὰ τοι τοῦτο καὶ τοῦ εἰπεῖν καὶ τοῦ μὴ εἰπεῖν ἦσαν κύριοι. Οὐ γὰρ ἀνάγκη κατεῖχοντο, ἀλλ' ἐξουσία ἦσαν τετιμημένοι. Διὰ τοῦτο καὶ Ἰωνᾶς ἔφυγε, διὰ τοῦτο καὶ Ἰεζεκιὴλ ἀνεβάλλετο, διὰ τοῦτο καὶ Ἰερεμίας παρητεῖτο. Ὁ δὲ Θεὸς οὐ μετὰ ἀνάγκης αὐτοὺς ὤθει, ἀλλὰ συμβουλεύων, παραινῶν, ἀπειλῶν, οὐ σκοτῶν τὴν διάνοιαν. κτλ. κτλ.

Ὡς πρὸς τὰς δύο πίστεις, ὁ ἱερός Δαμασκηνὸς ἔχει πληρέστατα δίκαιον, διακρίνων αὐτάς· διότι ὁ χριστιανὸς πρὸ παντὸς ἄλλου ὀφείλει νὰ πιστεύῃ εἰς τὴν ἱστορικὴν ἀλήθειαν τῆς θείας ἀποκαλύψεως, στηριζόμενος εἰς τὴν μαρτυρίαν τῶν θείων γραφῶν καὶ τὴν διδασκαλίαν τῆς Ἐκκλησίας. Ἄλλ' ἡ ἱστορικὴ αὕτη πίστις δὲν ἀρκεῖ μόνη πρὸς σωτηρίαν. Ὁ χριστιανισμὸς δὲν εἶναι ἀπλῶς ἐν ἱστορικὸν γεγονός, τὸ ὁποῖον πρέπει νὰ παραδεχθῶ ὡς ἀληθές καὶ νὰ ἐναποταμιεύσω εἰς τὴν μνήμην μου, ὅπως ἄλλα γεγονότα ἱστορικά, τὰ ὁποῖα ἀποδέχομαι καὶ τηρῶ ἐν τῇ μνήμῃ, στηριζόμενος εἰς τὸ ἀξίόπιστον τούτου ἢ ἐκείνου τοῦ ἱστορικοῦ συγγραφέως, ἀλλ' εἶναι δύναμις Θεοῦ, ἣτις πρέπει νὰ ῥυθμίσῃ ὅλον τὸν βίον μου κατὰ τὸ θέλημα τοῦ Κυρίου, καὶ ἀπὸ ἀμαρτωλοῦ νὰ με ἀναδείξῃ ἅγιον. Ἐπομένως εἰς τὴν ἱστορικὴν ἐκείνην πίστιν πρέπει νὰ προστεθῇ καὶ μία ἐσωτερικὴ τῆς καρδίας πεποίθησις, ὅτι διὰ νὰ σωθῶ καὶ τύχω τῶν ἐπηγγελμένων παρὰ Θεοῦ ἀγαθῶν εἶναι ἀνάγκη νὰ ἀπεκδύθῶ τὸν παλαιὸν ἀνθρωπὸν σὺν ταῖς πράξεσιν αὐτοῦ καὶ νὰ ἐνδυθῶ τὸν νέον τὸν ἀνακαινούμενον εἰς ἐπίγνωσιν κατ' εἰκόνα τοῦ κτίσαντος αὐτόν. Αὕτη δὲ αὕτη ἡ ἐγκάρδιος πεποίθησις εἶναι ἡ δευτέρα πίστις, τὴν ὁποίαν ὁ θεὸς Δαμασκηνὸς ὀρθότατα θεωρεῖ ὡς ἐν τῶν χαρισμάτων τοῦ πνεύματος, ἐν ᾧ τὴν ἱστορικὴν πίστιν ἀπ' ἐναντίας θεωρεῖ ὡς προῖον τῆς ἡμετέρας γνώμης. Εἶναι δὲ καὶ αἱ δύο αὗται πίστεις ἐπίσης ἀναγκαῖαι πρὸς σωτηρίαν· διότι ἄνευ μὲν τῆς πρώτης δὲν δύναται νὰ προαχθῇ ἡ δευτέρα, ἄνευ δὲ τῆς δευτέρας ἀποβαίνει ματαία ἡ πρώτη. Καὶ τοσαῦτα μὲν καὶ περὶ τούτου. Παρακαλῶν δὲ νὰ προσενέγκητε τὰς εὐχὰς μου πρὸς τὸν Κ. Ἰπάτιον, τὴν

Ἀναγραφὴ Χρονολ. τῶν ἀπὸ Χριστοῦ ἀρχιερατευσάντων ἐν Ἄνδρῳ 327

Κυρίαν Γερασίμην καὶ ἅπαντας τοὺς ἐν τῇ οἰκίᾳ, Σᾶς ἐναγκαλίζομαι.
μετὰ πόθου ἀδελφικοῦ, καὶ διατελῶ.

Ἐν Σύρῳ, τῇ 2 Φεβρουαρίου 1874

~~Τῆς Ὑμ. περιλημμένης μοι Σεβασμιότητος~~

~~ἐν Χριστῷ ἀγαπητὸς ἀδελφός, φίλος,~~

Ὁ Σύρου καὶ Τήνου Ἀλέξανδρος

Τὰς προμνημονευθείσας ἐπιστολάς, πάσας τοῦ ἔτους 1861, τοῦ ἀρ-
χιεπισκόπου Πατρῶν καὶ Ἡλείας Μισαήλ καὶ τοῦ ἐπισκόπου Ναυπα-
τίας Ἀνθίμου, μακροσκελεῖς οὔσας, καθὼς καὶ ἄλλα σχετικὰ ἀνέκδοτα
ὁμοίως γράμματα, δι' ὧν ἐλέγχονται αἱ περὶ τῆς θεοπνευστίας τῶν
Γραφῶν ἰδέαι τοῦ Ἀλεξάνδρου Λυκούργου, ἐκδίδομεν λίαν προσεχῶς
ἐν ἄλλῳ ἡμῶν φροντίσματι.

Ἐν Ἄνδρῳ, ὀκτωβρίου μεσοῦντος 1926

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ Π. ΠΑΣΧΑΛΗΣ